

“Трэба пакінуць вінаваціць ва ўсім гэтым невінаватага чалавека. Бо вінаваты я”.

Ліст да З. Матузава, які быў захаваны дзякуючы пісьменніку Алесю Бажко, яшчэ раз ілюструе высакароднасць, адданасць справе, шчырасць і сумленнасць выдатнага класіка беларускай літаратуры.

Сярод пасланняў апошніх гадоў цікавасць могуць выклікаць, зноў жа, не толькі лісты да вядомых асоб. Звяртае на сябе ўвагу лістоўнае пасланне з Оршы ў Мінск да супрацоўніцы беларускага тэлебачання, музычнага рэдактара Людмілы Макаранка, якая запрашала пісьменніка як кансультанта для перадачы – праграмы “Музычныя помнікі Беларусі”. Але ён адмовіўся. З самім жа лістом адбылася цікавая гісторыя. Калі Л. Макаранка перадала ў бібліятэку БДУ свае кнігі, іх праглядалі бібліятэкары. У адной з кніг быў выяўлены ліст У. Караткевіча. Ён плануецца да друкавання ў 21 томе Збору твораў. Падаю яго цалкам як дакумент, які паказвае абставіны апошніх месяцаў жыцця пісьменніка, яго ўспрыманне і стаўленне да наваколля:

24 лістапада 83 г.

Дарагі друг!

Не ведаю, чым я магу быць Вам карысным. Я не кампазітар, не музыказнаўца, а брэнкаць адной рукой на раялі “На нова лета” і дужа кепска разбіраць нотную граматы могуць тысячы людзей. Згодзен, што перадача Ваша дужа і дужа карысная, але прычым тут я. Ды яшчэ і здароўе ў мяне зараз зусім не тое. Вось з вясны прасядзеў у бацькоўскім доме, а палепшылася яно ледзь-ледзь.

Ва ўсякім разе (бо настаюць халады) недзе чысла 4–5 снежня буду ўжо ў Мінску. Тады звяніце, можа, нешта і надумаем. Раней, на жаль, аніяк не мог быць.

З прывітаннем
Ул. Караткевіч.

Несумненна, што з цягам часу будуць выяўляцца новыя лістоўныя дакументы Уладзіміра Караткевіча, якія паспрыяюць больш грунтоўнаму даследаванню і асэнсаванню яго жыцця і творчасці. У значнай ступені такія знаходкі залежаць ад настойлівасці і вынаходлівасці даследчыкаў, а таксама – ад свядомасці тых, у чых руках яны знаходзяцца.

Бібліяграфічныя спасылкі

1. Уладзімір Караткевіч: вядомы і невядомы: зб. эсэ, вершаў, прысвячэнняў / уклад.: А. Верабей, М. Мінзер, С. Панізнік. – Мінск: Літ. і Мастацтва, 2010. – 368 с.
2. БДАМЛМ. – Ф. 340. – Воп. 1. – Спр. 796.
3. БДАМЛМ. – Ф. 141. – Воп. 3. – Спр. 127. – Арк. 8.
4. ЦНБ НАНБ, АРКiP. – Ф. 22. – Воп. 1. – Адз. зах. 1171.
5. БДАМЛМ. – Ф. 61. – Воп. 1. – Спр. 5. – Арк. 1.

УДК 821.161.3+929

ІНДЗЕЙСКАЯ ТЭМА Ў НЕАПУБЛІКАВАНАЙ ПЕРАПІСЦЫ БЕЛАРУСКІХ ПІСЬМЕНнікаў (ПА МАТЭРЫЯЛАХ ПРЫВАТНАГА АРХІВА Ў ГОМЕЛІ)

А. В. Сімакоў

*Даследчык, краязнавец
Гомель, Рэспубліка Беларусь
baicri@tut.by*

Перапіска аўтара паведамлення і яго калег з беларускімі пісьменнікамі і іншымі літаратарамі ўключала каментарыі пра індзейскае ў творах, дапамогу ў звязванні з іншымі дзеячамі і арганізацыямі, падказку ідэй

новых індзеянiсцкiх твораў. Дэталiзуючы і развiваючы беларуска-iндзейскiя кантакты, карэспандэнцыя таксама характарызуе чалавечыя і дзелавыя якасцi рэспандэнтаў.

Ключавыя словы: piсьменнiкi; карэспандэнцыя; iндзеянiстыка; пераклады; лiтаратурныя ўплывы; беларуска-iндзейскiя сувязi.

THE INDIAN THEME IN THE UNPUBLISHED CORRESPONDENCE OF BELARUSIAN WRITERS (BASED ON MATERIALS FROM A PRIVATE ARCHIVE IN GOMEL)

A. V. Simakou

Researcher, local historian

Gomel, Republic of Belarus

baicri@tut.by

Correspondence between the author and his colleagues and Belarusian writers and other literary workers included comments on Indian topics, assistance in communicating with other figures and organizations, and hints at ideas for new Indianist works. The correspondence works out in detail and develops Belarusian-Indian contacts, but also characterizes the human and business qualities of the respondents.

Key words: writers; correspondence; American Indian studies; translations; literary influences; Belarusian-Indian relations.

Бiблiятэка і архiў Беларуска-iндзейскага таварыства (БiТ) маюць значную колькасць дароў: публiкацый і дакументаў – уласна лiстоў і аўтографаў твораў, якiя атрыманы намi ў вынiку перапiскi з piсьменнiкамі. Яна актыўвiзавалася ў 1987 г. у сувязi са стварэннем БiТ, арыгiнальнасць iдэi якога была прызнаная і альтэрнатыўнымi лiтаратарамi [2, с. 14]. Мэтай было сабраць матэрыял для гiсторыi беларуска-iндзейскiх сувязяў, але адбываўся і адваротны працэс – некаторыя творцы выкарысталi новыя iдэi звароту да iндзейскай тэмы – упершыню або дадаткова – у сваiх мастацкiх творах, публiцыстыцы: дзякуючы нашаму даказанаму ўплыву з’явлiся адпаведныя тэксты А. Якімовiча, С. Яновiча, I. Варабей, не так яўна – К. Шэрмана, Л. Сiльновай.

Сярод больш за 2700 адрасатаў, з якiх робiцца выбарка (у персанальных каталогах алiчбоўкi звычайнай пошты – больш за 260 кiрылiчных і больш за 190 лацiнскiх «суваходных»), – сотнi лiтаратараў рознага характару (уласна piсьменнiкi, перакладчыкi, журналісты, лiтаратуразнаўцы, блогеры і iнш.). Членамi БiТ з лiтаратуразнаўчай цікавасцю былі Алесь Баркоўскi і Мiкалай Шуканаў, з выразнай лiтаратурнай крэатыўнасцю – «Лыксандыр» Скрашчук (Вiцебск), якi эксперыментавалі на мяжы кантактаў iндзейскай англамоўнай і заходнепалескамоўнай лiтаратур (верш Кевiна Джонсана (аджыбвэ) «Кажнiмi погоды – свiй час»: «Колы змаркотыця сонцэ, и птатство малое ‘длытыть...» (лiст ад 10.10.1993), Алена Касценка (Гродна; у час актыўнай перапiскi – Брыш, цяпер Якаўлева), якя пераклала з беларускай на рускую кнiгу Ж. Алiўе «У краiне iндзейцаў», Людка Сiльнова – аўтар вершаў «Iндзеец», «Уздоўж iндзейскай ракi» і рукапiснай кнiжкi з гэтым загаловам.

Аўтар паведамлення з сярэдзiны 1970-х гг. цікавiўся амерыканiстыкай, спачатку паюнацку, а потым напauпрафесiйна. Асноўныя этапы яго шляху ў гэтай галiне: 1976–1979 – iндзейцы ў цэлым; 1979–1984 – «Цэнтр па вывучэннi апачаў»; 1984–2004 – Беларуска-iндзейскае таварыства і вывучэнне беларуска-iндзейскiх сувязяў; 2004–2014 – доктар Русель, Мiкалай Грынкевiч, сям’я Мартышаў і iншыя члены рускай і праваслаўнай абшчыны Сан-Францыска; 2014–2019 – Грынкевiчаўскi даследчы і перакладчыцкi праект «Пра школу» (Сан-Францыска – Аляска, з 2018 г. – вучань Мiкалай Саўчанка і яго сваякi); з 2019 г. – праблемы прыватных архiваў па амерыканiстыцы (тэорыя і практыка).

Паглыбiўшыся ў сваю галоўную бiяграфiчную распрацоўку, мы пачалi выяўляць і сувязь (прамую і апасродкаваную) клiрыка Грынкевiча з лiтаратарамi, лiтаратурамi свету паводле розных крытэрыяў [13]. Шукаючы перакладчыкаў для яго нататкi «Пра школу» – тэкст з трох абзацаў, якi мае рысы лiтаратурнага помнiка, бо апублiкаваны ў славунай лонданскай брашуры доктара Руселя, мы без ваганняў аднослi работу па перакладзе яе да

літаратурнай; у спісе ёсць шэраг пісьменнікаў: Мінскевіч, Башарымава, Лукша, польска-лемкаўскі паэт Грабан (г. Крыніца), Альмісры Іса (араб.), Андрушкевіч Ігар (ісп.), Астравух Аляксандр (ідыш), Башарымава Алеся (швед.) [21], Бланд Рычард (англ.), Бусата Сандра (італ.), Варабей Ірына (англ.), Венкаў Дзімітр (балг.), Віслаўскі Багдан (панонска-русін.), Гілберт Брэнт (англ.), Грабан Уладзіслаў (лемк.), Граеўскі Каспер (пол.), Грыгор’еў Мікалай (укр.), Гыек Марэк (пол.), Жлутка Алег (англ.), Кагналата Моніка (італ.), Клімчук Фёдар (заходнепал.), Кюмюрджыеў Любамір (балг.), Лукша Міра (бел.(тар.)), Мазурэк (Сімакова) Катажына (пол.) [22], Максімюк Ян (падл.), Марэль Себасцьян (гал.), Мінскевіч Серж (бел.(тар.)), Мялюк Мікалай (франц.), Новік Юлія (франц.), Нуска Фрыдэрыка (ням.), Палчанінаў Расціслаў (серб.), Патлань Юлія (эсп.), Паўлавіч Таня (серб.), Печавісты (іераманах Кранід) (укр.), Плішкава Ганна (русін.), Прасаловіч Анатоль (ісп.), Раўчанка Вольга (італ.), Рудлінг Пер (швед.), Сімакоў Алесь (бел., англ.), Судзілоўскі Георгій (укр.), Фадэн Элізабет (магаўк), Хамраева Дурсун (турк.), Харкевіч Яраслаў (пол.), Шэляговіч Мікалай (заходнепал. дыялект), Эманс Тэрэнс (англ.). Надрукаванне [7] і змяшчэнне ў інтэрнэце травелогу Мікалая Руселя «Па Каліфорніі» (1891 – не раней канца 1892; не сконч.) у юбілейны год падтрымалі літаратары Станіслаў Суднік [7] і Леанід Лаўрэш [6], хаця тэкст прапаноўваўся для публікацыі [12; 18] і многім іншым дзеячам літаратуры і друку.

Акрамя абсалютна выключнага ўніверсальнага па характары вопыту адносін з Адамам Мальдзісам, безумоўна, самым «манументальным» быў «літаратурны кантакт» з Максімам Танкам, хаця ён і абмежаваўся двума адказамі класіка. Першы з двух лістоў, якія мы атрымалі ад Танка, быў адказам на першае з двух нашых галоўных пытанняў (4.2.1992, БІТ № [1992/32]: «Асабліва цікавімся акалічнасцямі стварэння “Сну над Нёманам” і надзвычай важнага верша “3 берагоў Амазонкі”. Будзем таксама вельмі ўдзячны за ўспамін пра І. Р. Грыгулевіча (з акцэнтам на “індзейскім” і “амерыканскім” у вашых зносінах)». Ён быў апублікаваны па чарнавым аўтографе з БДАМЛІМ [19, с. 712]. Другі ліст ад пісьменніка змяшчаем тут цалкам: «Мінск, 4.ІІІ.1992 г. / Паважаны тав. Сімакоў! / Зайздросчу Вашаму аптымізму. Толькі я ўжо не ў тым узросце, каб спадзявацца, што ён можа падмаладзіць мяне і аздаравіць. Я пісаў ужо вам, што бацька мой ніколі не быў у Амерыцы. Не разумею, якую ролю ў паважным даследаванні [тут і далей – так!] можа іграць характар Грыгулевіча. Мы ведаем многіх выдатных пісьменнікаў, вучоных, мастакоў – людзей з надзвычай цяжкім характарам, бо ў жыцці важней за ўсё – іх даробак. А Р. І. [так!] Грыгулевіч напісаў шмат цікавых кніг, даследаванняў, памфлетаў, якія выходзілі ў Маскве, быў перад гэтым байцом інтэрбрыгад у Іспаніі, дыпкур’ерам, узначальваў камісію АН СССР па выданню фальклору [так!] Лацінскай Амерыкі... Вам трэба з ім звязацца. (Стары яго адрас: 121248, Масква, Кутузаўскі праспект, 8–150.) / Можа, варта было б звярнуцца за дапамогай і ў таварыства дружбы, якое мае сувязі з рознымі беларускімі культурнымі арганізацыямі ў Аргенціне, Уругваі, Чылі... Сам жа я зараз не маю магчымасці заняцца гэтымі даследаваннямі. / З найлепшымі пажаданнямі / Максім Танк».

Найкарацейшы варыянт зводкі па выніках кантактаў: АДАМЧЫК Вячаслаў – дапамагаў у спробе атрымаць доступ да першых звестак пра Амерыку ў беларускіх тэкстах – у прыватнасці ў перакладзе «Хронікі ўсяго свету» М. Бельскага (праз рэдакцыю «Бязрозкі»; не скончылася поспехам); АРАБЕЙ Лідзія – «нічым не магу дапоўніць», але змястоўна пракаментавала пра «апанутых пад індзейцаў» і іншае з канадскай паездкі (22.12.1989); БАРОЎСКІ Анатоль – рыхтаваў у Гомелі першы матэрыял пра стварэнне «групы беларускіх індзеяністаў» для «Чырвонай змены» (1988), а ў 2020–2021 гг. – раздзел XI з «Па Каліфорніі» ў альманаху «Палац», які ў выніку быў зняты (хаця застаўся іншы наш тэкст літаратуразнаўчага характару [10]); БАШАРЫМАВА Алеся – абмеркаванне яе «індзейскай» калыханкі «Пахне яблынькай зачай»; БРЫЛЬ Янка – узяў у двухоссе слова «праца» – яго як былога (перад Б. Сачанкам) старшыні «беларускага аддзялення савецка-канадскай дружбы»; з каментарыя да яго індзейскіх уражанняў з паездкі ў Канаду: «Нешта дадаць да таго, што я пісаў у канадскім нарысе, я не магу, – паездка была турысцкая, вёска, у якую нас па плану вазілі, штучна індзейская, як і той “фаерпокер”...»; «Мяне, вядома, цікавіць тое, што вы робіце і плануеце рабіць, бо культурная лучнасць людзей, падтрымка пакрыўджаных не можа не цікавіць» (18.05.1992); БУДОВІЧ (Барадуля) Таццяна – супрацоўніцтва з гэтай паэтэсай, якая сама закранала тэму індзейцаў («слёзы апачаў» [2]) у сваёй творчасці, як журналістам «ЛіМа» [16]; ВАРАБЕЙ Ірына – у ліку яе перакладаў з «індзейскага» – «Легенды Ванкувера» П. Джонсан-«Тэкеянякей» (пасля ўказання ёй гэтага аўтара нам; на жаль, ЗБС «Бацькаўшчына» на пэўным этапе спыніла працэс апублікавання яго як кнігі); яна і пісьменнік Сяргей Панізнік маюць адно «індзеянісцкае» «месца сустрэчы» – таронцкае сцвярджэнне, якое крыху перабольшвае місію доктара Руселя як абаронцы індзейцаў [4] і

з'явілася ў сувязі з нашай перапіскай з ёй; ПЛЕВІЧ Ніл – каментарый пра правільнае датаванне (1980) і аўтарскія версіі верша «Выміраюць плямёны»; «Ніякіх кантактаў з індзейцамі, у мяне, на жаль, не было» (ліст без даты, паштовы штэмпель 23.05.1995); ДЗЮБА Уладзімір – нягледзячы на хваробу ў апошнія гады жыцця, перадаў ксеракопію сваёй кнігі «Доктар Русель», а таксама кнігу М. І. Юскі пра Руселя з бібліятэкі самога аўтара – гэты наіўны, але высакародны ўчынак, несумненна, сведчыць пра душэўныя якасці пісьменніка; КАРЛЮКЕВІЧ Алесь – аўтар у т. л. і казкі пра Лацінскую Амерыку, наш інтэрв'юер [8; 11; 17]; больш за 50 лістоў ад яго; КАРПЮК Аляксей – «апраўданне» пра выдуманнае падарожжа беларуса, пра якога «занатаваў недзе ў 50-х», праз Амазонію: «памерлі ўсе тыя, хто яго ведаў»; «З “Гаяваты” адрывак у “Сучасны канфлікт” узяў я выпадкова. Люблю гэту паэму, пісаў чарговы твор і сэрца падказала даць менавіта такія словы» (8.06.1988); КУПРЭЕЎ Мікола – чаму ўжыў «індзейскія» моманты ў вершы «Ноч Янкі Юхнаўца»: «Асацыяцыі!!!»; «Некалі краем вуха чуў: ёсць такое таварыства, Беларуска-Індзейскае. Мне гэта падалося нават нейкай прыгожай таямніцай. / З Бюлетэня Таварыства даведаўся, што справа яно займаецца і цікавай, і карыснай, і – нават – балючай» (2.06.1998); ЛАСКОЎ Іван – запомніўся сцвярджэннем пра адсутнасць індзейцаў на Алясцы, што дзіўна – для жыхара Якуціі і глыбокага даследчыка праблем этнагенезу: «Ёсць даследчыкі, якія знаходзяць індзейскія рысы ў часткі якутаў (сярод іх сустракаюцца з арлінымі насамі, прычым гэтая прыкмета вельмі ўстойліва перадаецца з пакалення ў пакаленне). Але індзейскага таварыства, падобнага да Вашага, у Якуцку пакуль што няма. Сувязі з Амерыкаю паціху наладжваюцца, але толькі з Аляскаю, дзе індзейцаў няма» (1.10.1991); МАЦЯШ Ніна – яе пераклад з французскай «У краіне індзейцаў» быў не выбарам па цікавасці, а заказам; «не бачу ніякай неабходнасці ва ўласным удзеле, уступленні ў таварыства. Пераклад адной кнігі – занадта дробная падстава для гэтага. Быць членам пэўнага таварыства азначае працу ў ім. А я гэтага абяцаць не магу. Хоць вельмі даўно была думка перакласці кнігі Фідлера» (12. 03.1988); МІХНО Уладзімір – пракаментываў сваё апавяданне «Тамагаўка» (26.02.1992); ПРАНЧАК Леанід – аўтар кнігі «Беларуская Амерыка» пашкадаваў, што неяк не звярнуў увагу на індзейцаў, пакуль мы ў яго не спыталі, ці толькі ў «Заакіянскіх занатоўках» і расказе пра Ст. Тамару [5] згадваюцца ў яго індзейцы: «Каб на сённяшні розум, дык аб'ездзіў бы ўсе рэзервацыі, бо разумею, што гэта надзвычай цікава» (электроннае паведамленне ад 28.02.2017); ПЯТРОВІЧ (Сачанка) Барыс – ацаніў, апублікаваўшы, жыццёпіс «каліфарнійца» Грынкевіча, але не зацікавіўся «Па Каліфорніі» Руселя; САЧАНКА Барыс – быў дастаткова ветлівы, каб дапамагчы нашаму абмену з Я. Юхнаўцом (26.4.1991); ЧЫКВІН Ян – станоўча ацаніў і апублікаваў [14] наша даследаванне-эсэ пра сувязі Дж. Ф. Купера з Беларуссю больш чым праз 30 гадоў пасля напісання (В. Кіпель (18.05.1990) быў гатовы надрукаваць яго ў «Запісах БІНІМ» пры ўмове забеспячэння «дадатковай бібліяграфіяй» і меў яго на ўвазе як частку нашага літаратуразнаўчага ўкладу ў гісторыю беларуска-амерыканскіх адносін [23, р. 478]); быў згодны надрукаваць у «Тэрмаплах» цалкам або раздзеламі неапублікаванае з «Па Каліфорніі»; ШУШКЕВІЧ Станіслаў – дапамог (18.10.1988) звязацца з дачкой перакладчыка «Спева аб Гаяваце» А. Мардвілкі Н. А. Бабаянц у Ташкенце; ШЭРМАН Карлас – даслаў свой арыгінальны рукапіс («Abro la puerta en Minsk» (дат. 25.12.1995) і 4 іншых вершаў), перадаў частку тыражу кнігі «Накірункі свету» і асобнік версіі, выдадзенай у час жыцця ў Нарвегіі; ЮХНАВЕЦ Янка – даслаў сваю кнігу «Беларускія Калюмбы»; ЯКІМОВІЧ Аляксей – сам перадаў у рэдакцыю наш водгук на выхад яго «Эльдарада просіць дапамогі» [15] і ўказаў на нашу ролю ў падказцы яму «другога» сюжэта з Індзейскай Амерыкай [20]; выбар народа аўтарам («Залатая дзіда») быў зроблены ў выніку адпраўкі яму намі кнігі двух чылійскіх аўтараў пра мапучэ; ЯНОВІЧ Сакрат – яго апавяданне «Даўганагая Лань» з'явілася пад відавочным уплывам канферэнцыі 1994 г. [9], на якой ён веў пасяджэнне, і нашай з ім перапіскі; феномен яго незвычайна сталага звароту да беларуска-індзейскай кампаратывістыкі канстатаваны польскім літаратуразнаўцам [24, s. 99]; ЯЎМЕНАЎ Леанід – 13.11.1991 раіў даслаць наш матэрыял у газету «Беларус», а сам збіраўся азнаёміць з ім рэдактара «Нёмана».

У пераліку адрасатаў і карэспандэнтаў, якія маюць адносіны да пісьменніцкай прафесіі, ёсць таксама: Арлоў Уладзімір, Астравец Сяргей, Аўруцін Анатоль, Бадак Алесь, Балахонаў Сяргей, Барадулін Рыгор, Бахарэвіч Альгерд, Бічэль-Загнетава Данута, Валасевіч Эдуард, Васілеўская Галіна, Вашко Лявон, Вераціла Сяргей, Вярцінскі Анатоль, Глобус Адам, Далідовіч Генрых, Жук Аляксандр (Алесь), Зэкаў Анатоль, Івашчанка Анатоль, Іпатава Вольга, Казлоў Анатоль, Канапелька Ала, Капчык Пётр, Караічаў Леў, Каржанеўская Галіна, Кулінковіч Міхась, Курэйчык Андрэй, Маракоў Леанід, Мартысевіч Марыя, Масарэнка Алесь, Морт Вальжына, Нядбай Таццяна, Панчанка Пімен, Пашкевіч Нічыпар, Прокша

Леанід, Сокалаў-Воюш Сяргей, Сцяпан Уладзімір, Сямёнава Ала, Танана Алена, Хадановіч Андрэй, Хомчанка Васіль, Шамякін Іван, Шахавец Уладзімір, Шчур Макс, Ялугін Эрнест і інш.

Мы не разглядаем тут польскамоўных і англамоўных аўтараў. Але заўважым, што атрымлівалі лісты ад такіх значных творцаў, як кры-ўкраінскі метыс журналіст і пісьменнік Пол Агрэска (пазней Paul Seesequasis) з Таронта [1], Нора Шчапанская з Варшавы, Аляксандр Амеляновіч з Беластока (даслаў нам сваю лацінаамерыканскую аповесць). Разнастайнасць геаграфіі нашай перапіскі адлюстроўваюць наступныя імёны: індзейцы Няфёдаў Андрэй і Стукалін Юрый, ніўх Рытхэу Юрый (Расія), Эрдрыч Луіза (у сувязі з інтэрв'ю з ёй Нэнсі Новік), Бэйкер Мэдлін (ЗША), Ліелайс Артур (Латвія, часоў СССР), Рыч Вера (Вялікабрытанія), Стаднічэнка Юрый (Украіна).

Бібліяграфічныя спасылкі

1. Агрэска, П. Песні іну / П. Агрэска; пер. з англ. А. Сімакова // Чырв. змена. – 1991. – 6–12 мая. – С. 14.
2. Барадуля, Т. ***вандроўка ва ўласнае сэрца / Шпілька // Верасень. – 2013. – № 2. – С. 51.
3. Барысевіч, Ю. Кароткая гісторыя «Бум-Бам-Літа» / Ю. Барысевіч // Крыніца. – 2001. – № 10. – С. 3–40.
4. Варабей, І. Удалечыні, на мове сэрца: гутарка з беларус. пісьменніцай ў Канадзе Ірынай Варабей / І. Варабей; гутарыў С. Панізнік // Літ. і мастацтва. – 2010. – 12 сак. – С. 12.
5. Пранчак, Л. Жыццё з раздвоенай душой : у майстэрні мастачкі Тамары Стагановіч / Л. Пранчак // Літ. і мастацтва. – 1998. – 16 кастр. – С. 16.
6. Русель, М. Па Каліфорніі: беларус пра «Залаты штат» 130 гадоў таму / М. Русель // Rawet: старонка № 1 горада Ліды і Лідскага павета [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу: http://rawet.net/library/history/bel_history/_memoirs/011ad/Па_Каліфорніі:_беларус_пра_'Залаты_штат'_130_гадоў_таму.html – Дата доступу : 12.09.2021.
7. Русель, М. Па Каліфорніі. Раздзелы I–XI / М. Русель; пер. з рус. А. Сімакова // I – Краязн. газ. – 2021. – № 18–19, май. – С. 10–11; II – Наша слова. – 2021. – 31 сак. – С. 6–7; III – 7 крас. – С. 6; IV – Беларус (Нью-Ёрк). – 2020–2021. – Ліп.-лют. [2021. Май]. – № 640. – С. 8–9; V – Наша слова. – 27 студз. – С. 7; 10 лют. – С. 6; VI – Краязн. газ. – № 3–4, студз. – С. 9; № 5, лют. – С. 6; VII – Наша слова. – 5 мая. – С. 7; 12 мая. – С. 7; VIII – 9 чэрв. – С. 7; IX – Краязн. газ. – № 11–12, сак. – С. 8–9; X – XI – Наша слова. – 2 крас. – С. 6; 28 крас. – С. 6–7.
8. Сімаков, А. Меняем зубров на бизонов... / А. Сімаков; записал К. Вельсапаров [А. Карлюкевіч] // Свободные новости. – 1993. – № 6. – С. 7.
9. Сімакоў, А. Вобразы індзейцаў у беларускай літаратуры і мастацтве / А. Сімакоў // Беларусіка=Albaruthenica. Кн. 5. Культура беларускага замежжа; Беларускі-амерыканскія гістарычна-культурныя ўзаемадачынненні / рэд. У. Конан, А. Мальдзіс. – Мінск: Навука і тэхніка, 1995. – С. 318–327.
10. Сімакоў, А. Добрае літаратурнае імя: Давід Выгодскі / А. Сімакоў // Палац: літ. альманах. 2020. – Мінск: Кнігазбор, 2021. – С. 178–181.
11. Сімакоў, А. Ёсць у беларусаў радня –... індзейцы / А. Сімакоў; гутарыў капітан А. Карлюкевіч // Во славу Родины. – 1993. – 16 сак.
12. Сімакоў, А. На чым абрываецца рэпартаж з падарожжа, або «Па Каліфорніі» прыходзіць да беларускага чытача / А. Сімакоў // Наша слова. – 2021. – 21 крас. – С. 6.
13. Сімакоў, А. Настаўнік аляскіnskіх індзейцаў : шлях і таямніца Мікалая Грынкевіча / А. Сімакоў // Краязн. газ. – 2011. – № 2, студз. – С. 5.
14. Сімакоў, А. Наш Купер (Індзейская сцэжка праз Беларусь) / А. Сімакоў // Тэрмапілы. – 2021. – № 25. – С. 61–68.
15. Сімакоў, А. Слонім і... Эльдарада / А. Сімакоў // За перамогу камунізму (Слонім). – 1989. – 9 снеж.
16. Сімакоў, А. Сын Каржакаватай Рысі, альбо Індзейскія сляды ў Беларусі / А. Сімакоў // Літ. і мастацтва. – 2020. – 15 мая. – С. 10.

17. Сімакоў, А. Цэнтр беларускай амерыканістыкі – у... Гомелі? / А. Сімакоў ; гутарыў маёр А. Карлюкевіч // Во славу Родины. – 1993. – 13 кастр.
18. Сімакоў, А. «Цярністы шлях» «Па Каліфорніі»: ці лягчэй было б надрукаваць рэпартаж 130 гадоў таму? / А. Сімакоў // Наша слова. – 2021. – 12 мая. – С. 7.
19. Танк, М. Збор твораў: у 13 т. / М. Танк. – Мінск: Беларус. навука, 2011. – Т. 12: Лісты / рэд. тома А. У. Бразгуноў; падрыхт. тэкстаў і камент. С. У. Калядка, У. С. Трафімец, А. Р. Шакун. – 942 с.
20. Чыгрын, С. Пра старажытную Беларусь і Лацінскую Амерыку / С. Чыгрын // Літ. і мастацтва. – 2002. – 25 студз. – С. 14.
21. Grinkevitj, N. Om skolan / N. Grinkevitj; övers. från rys. av A. Basharymava // Веснік БІТ. – 2015. – № 12, 28 лют.
22. Grynkievicz, M. O szkole / M. Grynkievicz; tłum. z ros. K. Mazurek // Веснік БІТ. – 2012. – № 33, 15 чэрв.
23. Kipel, V. Belarusans in the United States / V. Kipel. – Lanham, MD: University Press of America, 1999. – XIII, 569 p.
24. Zawadzka, D. Wynajdywanie tradycji: o prozie historycznej Sokrata Janowicza / D. Zawadzka // Sokrat Janowicz – pisarz transgraniczny: studia, wspomnienia, materiały / pod red. naukową G. Charytoniuk-Michiej, K. Sawickiej-Mierzyńskiej, D. Zawadzkiej. – Białystok: Trans Humana, 2014. – S. 97–111.